

Любчанка Аляксей, аспірант

ПРАЯВЫ ЭКЗІСТЭНЦЫЯЛІЗМУ Ў ТВОРЧАСЦІ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Экзистэнцыялізм з'яўляецца адным з вядучых філасофскіх напрамкаў сярэдзіны XX стагоддзя. Ён узнік тады, калі перад светам, які перажыў дзве вайны, паўстала пытанне, што будзе далей. Многія ранейшыя духоўна-маральныя ідэалы і каштоўнасці цяпер падаваліся надзвычай крохкімі і нестабільнымі, аднак трэба было шукаць шляхі далейшага развіцця. Новыя арыенціры і апору ў няспынай барацьбе чалавека з бязлітаснымі ўздзеяннямі знешняга свету спрабавалі знайсці заходнееўрапейскія мысліцелі Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, М. Хайдэгер і інш. Безумоўна, яны не былі адзінадушнымі ў меркаваннях, маглі абвргаць адзін аднаго, спрачацца, аднак усё ж такі частупова акрэсліліся агульныя пазіцыі гэтай філасофіі.

Вельмі важная катэгорыя экзистэнцыялізму – свабода: кожны чалавек з'яўляецца “праектам”, які закінуты ў гэты свет і павінен зрабіць свабодны выбар. Чалавек можа ствараць сябе незалежна ад знешняй дэтэрмінацыі. У сваім індывідуальным існаванні кожны становіцца тым, што сам з сябе робіць. Таму для экзистэнцыялістаў асноватворнай з'яўляецца ідэя адказнасці за пэўны выбар. З гэтага вынікае яшчэ адна важная пазіцыя экзистэнцыялізму: чалавек існуе настолькі, наколькі сябе ажыццяўляе, наколькі яго дзеянні супадаюць з думкамі ці планами. Толькі рэальныя ўчынкі выяўляюць сутнасць пэўнага чалавека – нездарма экзистэнцыялізм называюць філасофіяй дзеяння.

Некаторыя элементы філасофіі экзистэнцыялізму можна знайсці ў шматлікіх творах другой паловы XX стагоддзя. Як уяўляецца, экзистэнцыяльныя матывы прадстаўлены ў аповесці Уладзіміра Караткевіча “Ладдзя распачы” (1978).

Галоўны герой твора, Гервасій Выліваха, паўстае чалавекам, які вельмі любіць атрымліваць асалоду ад жыцця: ён не можа жыць без жанчын і застолляў у карчме. На думку біскупа, Гервасій і яго сябры сваім існаваннем прымушаюць усіх сумнявацца ў бясхібнасці Бога. Акрамя таго, галоўны герой бачыцца чалавекам, які любіць жыццё, прыроду, свой родны край. З аднаго боку – гэта бунтар і гуляка, з другога – пяшчотны і ўспрымальны чалавек, аднак пра гэта мала хто здагадваецца Ніхто, нават каралева, не маглі пераканаць яго змяніць лад жыцця, выправіцца. Згодна з яго асабістай філасофіяй, тыя, хто не радуецца на гэтай зямлі, – ворагі жыцця. Выліваха прытрымліваўся думкі, што заўтра можа і не быць, таму неабходна браць усё магчымае сёння. Менавіта гэта ён і называў уменнем жыць.

Калі па Гервасія прыйшла Смерць, ён не спужаўся і не здзівіўся. Яму толькі хацелася ў апошні раз паглядзець на прыгажосць прыроды, надыхацца свабодным паветрам, сарваць кветку шыршыны, якая паўстае сівалам Жыцця.

Гервасія можна назваць героем экзістэнцыяльным, бо, як і для прадстаўнікоў гэтай філасофіі, свабода для яго з'яўляецца вельмі важнай катэгорыяй. Выліваха быў заўсёды вольны выбіраць і, здавалася, выбар рабіў без унутраных спрэчак. Героя характарызуе моцная жыццёвая пазіцыя і ўпэўненасць у слушнасці ўсяго, што ён абараняе, нясе з сабою праз жыццё. У вобразе Гервасія ўвасабляецца чалавек дзеяння, што асабліва яскрава выяўляецца на апошніх старонках твора.

Значнай часткай яго асабістай філасофіі з'яўляецца таксама вельмі блізкая для экзістэнцыялістаў пазіцыя: чаго не здарылася – таго і не было. Гервасій упэўнены, што лепшую частку сябе ён пакінуў на зямлі і таму не клапаціцца аб вечным жыцці, не верыць у яго. Той чалавек – “праект”, які ён сам з сябе зрабіў, – задавальняе яго і прызначаны толькі для жыцця на зямлі. Нават Смерць крыху пазайздросціла яму, аднак яна так і не зразумела, чаму гэты актыўны і жыццялюбівы чалавек не баіцца, чаму ён робіць усё настолькі бесклапотна і самааддана. Смерць увесь час хацела зламаць Гервасія, але так і не змагла. Ён вытрымаў і такое складанае выпрабаванне, якое падрыхтавала для яго Смерць, – выпрабаванне каханнем.

Адно з найбольш прыкметных праяўленняў філасофіі экзістэнцыялізму ў аповесці – гэта ўчынкі Гервасія ў памежнай, безвыходнай сітуацыі, калі ўжо няма надзеі на лепшае. Сваім пародзінам ён падбадзёрваў людзей у Ладдзі Роспачы, да апошняга трымаючы іх сувязь з жыццём. Складана ўявіць сабе больш пагранічную сітуацыю, чым гэта. У творы У. Караткевіча яна прадстаўлена ў некалькі ўтрыраванай, газэтна-гульнівай форме, аднак гэта не адмаўляе яе экзістэнцыяльнай сутнасці. Нягледзячы на ўмоўны антураж твора, яго героі дзейнічаюць па законах сапраўднага жыцця.

За жыццё (і не толькі ўласнае, але і ўсіх, хто быў з ім у Ладдзі) Гервасій гуляе ў шахматы са Смерцю. З другой спробы, з дапамогай хітрасці Гервасій перамагае і гэтым выратаўвае ўсіх. Як Смерць ні спрабавала кпіць з яго, наколькі моцнай яна ні была, ёй нічога не ўдалося зрабіць супраць сілы чалавечага духу і ўпэўненасці героя ў сваім выбары.

Людзі, дзеля якіх Гервасій пайшоў на змаганне са Смерцю, для яго былі непарыўныя з роднай зямлёй, толькі жаданнем выратаваць сваіх спадарожнікаў ён кіраваўся – усе законы і фармальнасці для яго не мелі значэння:

“– Ты ваюеш не па правілах, Выліваха, – сказала Смерць. – Ты аддаў мне гэтага латніка і, значыцца, павінен быў замацавацца вась тут, а замест гэтага...

– Каму павінен? – Беспамылковасці. – Я павінен вась ім, гэтым людзям. І нікому больш” [1].

Яго паводзіны нібы паўстаюць супраць любой фармальнай сістэмы. Ён ігрок, ён упэўнены, што трэба рабіць нечаканае, рабіць так, як не бывае. У гэтай гульні са Смерцю Гервасій не пабаяўся узяць на сябе адказнасць за іншых, у выніку атрымалася, што ён выратаваў усіх, акрамя сябе. Аднак яго спадарожнікі таксама ўзялі на сябе адказнасць і зрабілі свой выбар: не пашкадавалі самага дарагога, аддалі па некалькі год уласнага жыцця Гервасію і яго каханай. Катэгорыя адказнасці за свой выбар, рэалізаваная ва ўчынках герояў аповесці, – таксама вельмі важны складнік філасофіі экзістэнцыялізму.

Такім чынам, у аповесці “Ладдзя Роспачы” прадстаўлены экзістэнцыяльны герой – актыўны, дзейсны, які робіць выбар у надзвычай складанай сітуацыі. Асноўныя экзістэнцыяльныя матывы і праблемы – выбару, свабоды, адказнасці, ахвярнасці і інш. – знаходзяць мастацкае ўвасабленне і арыгінальнае вырашэнне ў выдатным творы класіка беларускай літаратуры У. Караткевіча.

Літаратура

1. Караткевіч, У. Ладдзя Роспачы / У. Караткевіч // Сайт “Уладзімір Караткевіч” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://karatkevich.ru/storie/89-laddzya-rospachi/page-17.html>. – Дата доступу: 23.11.2016.